

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.01.107>
УДК 811.161.2'04

Т.В. СИВОКОЗОВА, кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник відділу історії
української мови та ономастики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: tsyvokozova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6583-9590>

МАЛОВІДОМА УКРАЇНСЬКА ПАМ'ЯТКА «РЕШЕТИЛІВСЬКЕ УЧИТЕЛЬНЕ ЄВАНГЕЛІЄ»

У статті досліджено Решетилівське учительне Євангеліє — унікальну рукописну пам'ятку кінця XVII ст., що відображає особливості розвитку староукраїнської мови на території побутування середньонадніпряньського говору південно-східного наріччя, який відіграв помітну роль у творенні нової української літературної мови. Реконструйовано повну назву рукописної пам'ятки, уточнено час її написання та жанрову належність. З'ясовано структурні особливості й тематику повчань. Установлено особливості використання у структурі проповідей двох різновидів письма — півуставу та скоропису.

Ключові слова: староукраїнська мова, пам'ятка української мови, рукопис, учительне Євангеліє, проповідь, скоропис, півустав.

Для наукових студій з історії мови важливою є інформація про об'єкт дослідження — писемну пам'ятку, її автора чи укладача, умови створення, територію, де її було написано чи надруковано, графічні особливості тексту тощо. Рукописні джерела є цінним матеріалом для вивчення розвитку мовної системи, оскільки в них графічно зафіксовано фонетичні й доволі часто акцентуаційні особливості, лексичний склад, граматичну структуру, а також діалектні риси, а отже, відображено процес унормування та розвитку української мови відповідного часового зрізу. Рукописні учительні Євангелія XVII—XVIII ст., які були поширені на різних теренах України, ознаменували активне входження живої народнорозмовної мови

Цитування: Сивокозова Т.В. (2025). Маловідома українська пам'ятка «Решетилівське учительне Євангеліє». *Українська мова*, 1 (93), 107—116. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.01.107>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

в усі сфери суспільного життя, особливо релігійну. Потреба адаптувати не завжди зрозумілі євангельські й інші тексти церковного вжитку для звичайних людей, пояснити їх рідною мовою стала поштовхом до становлення церковного ораторського мистецтва — проповідь священника зазвучала староукраїнською мовою. Одним із джерел, що відображає еволюцію староукраїнської писемно-літературної мови в конфесійному стилі XVII ст., є Решетилівське учительне Євангеліє. Однак цей рукопис ще недостатньо досліджений і маловідомий. У науковій літературі натрапляємо лише на спорадичні описи цієї книги.

І.І. Огієнко зазначав, що в Україні жива народна мова ввійшла до церковного вжитку з повчаннями, оскільки проповідники XVI—XVII ст. «дуже любили пересипати казані свої уривками з Євангелії, з Псавтиря і інших книг Св. Письма, — і ці уривки вони почали виголошувати, а в друкованих казанях — писати, українською мовою» (Огієнко, 1921, с. 9, 17). Учительне Євангеліє, написане решетилівським священником, професор схарактеризував досить коротко, визначивши автора та повну назву книги (там само, с. 27).

Дослідниця давніх текстів Г.В. Чуба, яка проаналізувала й описала 96 рукописних учительних Євангелій з 1585 р. до кінця XVIII ст., подала розгорнений кодикологічний опис цієї пам'ятки із зазначенням автора, місця створення, розміру аркушів та схарактеризувала оправу, художнє оформлення, зміст тощо (Чуба, 2011, с. 163—165).

Рукописне Решетилівське учительне Євангеліє поряд із стародруками учительних Євангелій Мелетія Смотрицького 1616 р., Кирила Транквіліона-Ставровецького 1619 р. та Петра Могили 1637 р. також було джерелом дослідження в науковій розвідці О.В. Левка, який зосередив увагу лише на аксіологічній опозиції та вербалізації понять «покора (смиреніє)» та «пыха (гор(ъ)дыня)» в українських гомілетичних текстах XVII ст., написаних «простою мовою» (Levko, 2022).

Мета нашого дослідження — з'ясувати лінгвістичні особливості й уточнити деякі кодикологічні характеристики рукописного Решетилівського учительного Євангелія.

Ще зі встановлення у християнській церкві єдиного чину літургії із читанням у певній послідовності книг Нового Завіту були поширені проповіді-бесіди священників із поясненням прочитаних уривків Євангелій. Такі бесіди-глуначення називали гоміліями (Чепіга, 1995, с. 39). Від Київської Русі й до XVI—XVII ст. серед духовенства особливо популярними стали друковані й рукописні збірники ораторсько-проповідницьких творів, у яких передавали традиції двох середньовічних збірників — «Златоуста» і «Торжественника», призначених для читання та використання під час богослужінь. Поширеними були й інші збірники оригінальних і перекладних ораторських творів, що вміщували переклади «класиків візантійської учительної літератури IV—IX ст.» (Василія Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоуста, Єфрема Сиріна, Андрія Критського, Іоанна Дамаскіна й інших), а також твори таких проповідників часів Київської Русі, як Феодосій Печерський, митрополит Іларіон, Кирило Туровський, Климент

Смолятич та ін. Ці збірники І.П. Чепіга назвала антологіями ораторсько-проповідницької літератури (там само, с. 39—40). Проте із XVI ст. значної популярності набули збірники проповідей, у яких було одночасно подано пояснення і повчання на євангельські читання, розміщені в певній послідовності відповідно до церковного року. Ці книги називали учительними, або тлумачними, Євангеліями (там само, с. 40). Учительні Євангелія спочатку з'явилися як переклади грецької учительної Євангелії отця Каліста, а проповіді рідною мовою прийшли в Україну в XVI ст. через Польщу із Заходу (Огієнко, 1921, с. 14).

Ареал поширення рукописних учительних Євангелій із кінця XVI ст., за спостереженнями Г.В. Чуби, був незначним, оскільки більшість таких книг побутували переважно в Галицькій і Карпатській Русі: у межах Ясла, Кросна, Сянока, Перемишля, Самбора, Старого Самбора, Сколе, Турки, Жидачева, а також сучасного Закарпаття та Пряшівщини. Причини поширення проповідництва серед православних на цій території — конфесійне розмаїття, а також невисокий рівень освіченості місцевого населення і нижчого духовенства. Менш поширеними такі збірники були на Поділлі, Холмщині, Київщині й Полтавщині (Чуба, 2011, с. 23—26).

За спостереженнями І.П. Чепіги, більшість збережених до сьогодні учительних Євангелій XVI ст. написано слов'яноруською мовою із залученням певної кількості народнорозмовних елементів, а потреба перекладу проповідей староукраїнською літературно-писемною мовою з'являлася послідовно з ідеями перекладу канонічних текстів і прагненням удоступнити їх загалові (Чепіга, 1995, с. 41).

Проте в XVII ст. усвідомлення нових викликів і орієнтирів на шляху до обстоювання релігійної ідентичності спричинили зміни в мовній свідомості книжників, а відповідно й появу полемічних текстів і нової проповіді (Ніка, 2012, с. 169). Проповіді поступово стали невід'ємною частиною богослужінь і зазнали певної структурної та стильової модифікації. «Нова модель» повчань була орієнтована на простих вірян, «автор не мусив дбати про мистецьку красу твору, а лише розуміти біблійний текст, знати потреби вірних і словами Святого Письма відповісти на потреби сучасності» (Дидик-Меуш, 2008, с. 131).

На розвиток і усталення жанрових особливостей проповідей мали значний вплив ідеї бароко, а також теорія та практика викладання в Києво-Могилянській колегії. Функціонування оновлених проповідей пов'язують із початком XVII ст., передусім із твором Петра Могили «Кр(с)т Хр(с)та Сп(с)тела и кожного ч(л)ка на казаню публичномъ» (1632 р.), однак найбільш популярними повчання стали у другій половині XVII ст., особливо у працях І. Галятовського, А. Радивиловського, В. Ясинського (Ніка, 2012, с. 166).

Упродовж XVII ст. проповідь набула ознак барокового стилю, а основні постулати й вимоги до неї сформулював І. Галятовський у першому курсі гомілетики — теоретичному трактаті «Наука, Альбо способъ зложенъ казанъ» (1659 р.). Автор визначив ключові принципи побудови проповіді,

її структурні елементи, зацентрував на важливості вибору теми повчання (КлР, арк. 513—532 зв.).

До друкованих і рукописних учительних, або тлумачних, Євангелій XVII—XVIII ст. входили канонічні євангельські тексти переважно в перекладах староукраїнською мовою. Загалом учительні Євангелія — це зібрання недільних і святкових бесід-тлумачень (або проповідей, казань, повчань, гомілій), складених староукраїнською мовою і розташованих у певній послідовності безпосередньо за прочитанням уривків зі Святого Письма (Огієнко, 1921, с. 14; Чепіга, 1995, с. 39; Чуба, 2011, с. 5).

Основним завданням укладачів рукописних учительних Євангелій було донесення до вірян, які зазвичай не мали освіти, Євангельського вчення, заповідей Божих і церковних догматів зрозумілою мовою та доступним викладом. Проповіді в таких збірниках містять переказ євангельського сюжету (епізод за епізодом) і пояснення незрозумілих для прихожан фрагментів через трактування біблійного тексту (Чуба, 2011, с. 11).

Зазвичай у рукописних учительних Євангеліях подано інформацію про переписувача й осіб, які продали або придбали книгу для використання в церкві. Зокрема, збережено принаймні два рукописних учительних Євангелія, що мають копію «Ключа розум'я» і переписані Романом Величанським (УЄ-1662; УЄ-1664).

Решетилівське учительне Євангеліє є унікальною рукописною пам'яткою староукраїнської мови, у якій відображено стан розвитку мови на території поширення говірок середньонадніпряньського говору південно-східного наріччя кінця XVII ст., що стали основою української літературної мови. Установити будь-яку лінгвістичну інформацію про цю рукописну книгу можна безпосередньо з оригіналу, який тепер уведено до фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Оправа Євангелія — дві дошки, обтягнуті світлою шкірою, корінець надірваний, збереглися ремінці від двох застібок. Книга складається із 414 аркушів розміром 321×195 мм (тобто 828 сторінок). У рукописі подано дві наскрізні пагінації: 1) буквена нумерація — укладачі рукопису чорнилом пронумерували аркуші; 2) цифрова нумерація аркушів поставлена простим олівцем пізніше, очевидно, коли рукопис зберігали в Київському Софійському соборі. Авторська (буквена) та пізніша (цифрова) пагінації проставлені у верхньому правому крайньому куті аркуша з лицьового боку: буквена нумерація розташована праворуч від обмежувальної лінії тексту, а цифрова — спочатку праворуч від буквеної, а далі над або під нею. Зауважимо, що на деяких сторінках нумерацію порушено, зокрема: після 76 арк. і 108 арк. у буквеній нумерації пропущено по одній позиції, але простим олівцем цифрову нумерацію проставлено послідовно, без пропусків.

На аркушах у середньому 29—32 рядки тексту, написаного півуставом, або 38—40 рядків, написаних скорописом. Півуставом подано титульний аркуш, передмову до читача й переклади староукраїнською мовою уривків з євангельських текстів, що їх виголошували на недільних або святкових

службах. Проповіді, повчання і тлумачення до розділів Євангелія, написані скорописом, становлять основну частину пам'ятки, мова яких — староукраїнська із вкрапленнями церковнослов'янizmів.

Зауважимо, що Решетилівське учительне Євангеліє — це лише умовна назва книги, що її використовують для сучасного та зручнішого означення. Додатковим і беззаперечним доказом уналежнення цієї пам'ятки до учительних (тлумачних) Євангелій як жанру ораторсько-проповідницького письменства є покрайній запис, зроблений одним із можливих укладачів наприкінці аркушів під основним текстом, де подано тогочасну жанрову дефініцію рукопису: *книга Гл҃лемъ Евангеліе Учительное Токованое* (РС, арк. 4 зв.).

Це одне з небагатьох учительних Євангелій, часову й ареальну належність якого можна встановити достатньо чітко, оскільки в ньому подано відомості про автора-укладача, дату та місце створення рукопису. Цю інформацію розміщено на перших сторінках тексту, однак не всі позиції однозначні.

Угорі першого титульного аркуша пам'ятки як заголовок подано її назву, що вирізняється особливо урочистим накресленням літер на затемненому фоні. Далі уточнено призначення книги, зазначено її мову, особу укладача й рік створення. Священник зауважив, що цю книгу складено для використання протягом повного церковного року староукраїнською мовою та діалектом, тобто мовою, зрозумілою пересічній людині:

НАУКА ХРИСТИЯН[КА]

Зъ Ев҃ліа въ коротцѣ зложонаа; въ кожъ [дѣ]ѣ неделю: и празники Господскіа, и Богоматернѣя; на Увесь цѣлый рокъ. Барзо простою мовою и діалектомъ. Ижъ и на простѣшомъ челоуковѣ спадно понятая... (розділові знаки оригіналу збережено) (там само, арк. 1).

Зазначимо, що кінець першого рядка тексту, де великими літерами виведено назву, механічно пошкоджено — на місці літер папір затерто й обірвано, тому його вже не можна прочитати.

У монографії Г.В. Чуби «Українські рукописні учительні Євангелія» подано кодикологічну характеристику цієї пам'ятки під номером 83: «ЄВАНГЕЛІЄ УЧИТЕЛЬНЕ, 1670 р., Решетилівка, переписувач Симеон Тимофійевич», однак назву рукопису не зазначено (Чуба, 2011, с. 163). Прометаграфувавши текст титульного аркуша, дослідниця реконструювала перший рядок як «Наука христіан[ка]» (там само).

Як відомо, про цю пам'ятку згадував І.І. Огієнко. За його словами, «до нашого часу зберігся твір 1670 р. решетилівського (на Полтавщині) священика Семена Могили під назвою: “Наука христіанская зъ Евангелія въ коротцѣ зложонаая, въ кождю неделю и празники Господскія и Богоматернѣя, на увесь цѣлый рокъ, барзо простою мовою й діалектомъ, ижъ и найпростѣшому челоукови спадно понятая”» (Огієнко, 1921, с. 27). На початку ХХ ст. рукопис зберігали в бібліотеці Київського Софійського собору під № 180 (там само).

У заголовку рукопису після частини слова, що її можна прочитати, збережено фрагмент наступної літери, яка за стилем накреслення літер у заголовних частинах кожної нової проповіді більш подібна до літери С.

Зважаючи на це, а також на те, що І.І. Огієнко працював із книгою майже на сто років раніше за сучасних дослідників і мав змогу бачити менш пошкоджений текст титульного аркуша, нам видається правомірною назва «**НАУКА ХРИСТИЯНОС[КА]**».

Уклав цю рукописну книгу священник церкви Успіння Пресвятої Богородиці в місті Решетилівці, що на Полтавщині, Семион Тимофійович Могила, хоч у передмові зазначено лише його ім'я та по батькові:

[И]зложилоє помощію Бжїєю, и млтвѣами [Прес]тѣмъ Бца и всѣхъ стѣмъ: многогрѣшнымъ [и] велице недостойнымъ слѣгою, слѣгътъ христовъ Селіѣномъ Тимофѣевичемъ: сѣнникомъ на тоу ѣдѣ Решетилѣвскии: трактѣ Полтавскаго сослѣжителѣи храмѣ и престола Успеніѣ Прѣт: Бцѣ[...] (РЄ, арк. 1).

Прізвище відновлюємо за значно пізнішим написом, поданим наприкінці перших аркушів під основним текстом:

Азь нижеи пописаннии презвитеро сию // книгѣ Глглемѣ Евангелие Учителиное Токованое // Напрѣстѣишии Діалектои: Працею и учениемъ // блжнѣи папѣи оца моего Семиона Тимофѣевича // книгѣ школниѣ реторики: вланою Рѣкою Его виписаное // Подаю ѣ вѣчностѣ синѣ моему Іоанѣ Феодоровичѣ // и синовѣ его Феодорѣ Ивановичѣ // А Іоанѣ синовѣ моему на тоу часѣ презвиторѣ // Свѣтомихаиловскомѣ града Решетилѣвскии // Протопопий Полатвскои за поковництва Его мѣти // Іоана Черняка за протопопства // Іосифа Нащинского: и Варѣю аби онаѣ // книга ѣ его виписаного сина моего нѣди // не была ѣ далена нѣ жоною моею а материю // его анѣ иншими дѣми мойми аби // ѣ не дознаваѣ о сию книгѣ жанихъ тѣрбацѣи // Що дѣлало в домѣ сина моего виписанного // При чѣстномѣ оцѣ Павлѣ Ивановичѣ зятю моему // в рокѣ хѣлгѣ октовриа кѣ // Феодоу Свѣтоновычѣ Могила Презвиторѣ // Свѣтоуспѣнскии Намѣсникѣ Презвитерѣ Решетилѣвскихъ / Рѣкою брѣною: [нидпис] (там само, арк. 4—14).

Як бачимо, дарчий запис зробив 1713 р. син Семиона Тимофійовича Могили Феодоу Свѣтоновычѣ Могила, який зазначив, що цю книгу створив власноруч його батько із книг шкільної риторики.

У тексті фіксуємо різне написання імені Семион / Свѣтоноупродовж 1670—1713 рр. [Селіѣномъ Тимофѣевичемъ, оца моего Семиона Тимофѣевича, Феодоу Свѣтоновычѣ Могила (там само, арк. 1, 5 зв., 13 зв.)] та простежуємо його уніфікування на початку ХХ ст. з ім'ям Семен (Огієнко, 1921, с. 27). Таке варіювання імені відображає неусталеність і розвиток антропонімної номінації протягом сторіч.

На титульному аркуші Семион Тимофійович Могила датував книгу 1670 роком. Проповіді в ній написані кількома почерками, подекуди дуже схожими, однак і кардинально відмінними. Першим почерком укладено титульний аркуш, передмову до читача, недільні промови на весь церковний рік і на свята Господні й Богородичні, у дні вшанування святих (на Різдво Христове, Богоявлення, Благовіщення, Успіння Пресвятої Богородиці, у день Іоана Предтечі, Іллі Пророка, Миколи Чудотворця й інші), що композиційно становлять основну частину книги. Припускаємо, що укладання книги було продовжено, доказом чого є наявність кількох

почерків. Проповіді, написані іншими почерками, могли додати значно пізніше родичі-спадкоємці, яким було передано книгу та які також були священниками. Про це свідчать покрайні дописи-примітки на аркушах 4—14 та 314 зв., зроблені іншим почерком, який повторюється в деяких повчаннях (наприклад, у проповідях про Іоанна Милостивого, Іоанна Златоуста й інших), а також є зразком пізнішої правописної традиції. Тексти, написані неоднаковими почерками, різняться лексико-граматичною організацією, а також стилістично, оскільки були переписані з різних джерел або укладені кількома людьми. Усе це впливає на почасти кардинальну відмінність мовного матеріалу, зокрема його стильову й графічну оформленість, лексичне багатство. Варіантність і зміни в написанні слів відображають неусталеність орфографійної традиції та еволюційні процеси у графічній системі староукраїнської мови на межі XVII—XVIII ст. Тенденції щодо певного спрощення і уніфікування графічного відтворення лексики проникали навіть у такі стійкі до змін церковні мовні форми, жанри.

Отже, основним упорядником цього учительного Євангелія був Семион Тимофійович Могила — священник храму Успіння Пресвятої Богородиці в Решетилівці, що на Полтавщині. Деякі проповіді додавав його син Феодор Симеонович Могила (пресвітер Святоуспенської церкви, намісник пресвітерів Решетилівських), а можливо, й онук Іоань Феодорович (пресвітер Святомихайлівської церкви міста Решетилівки Полтавської протопопії) та правнук Феодорь Іванович.

У зв'язку із цим можемо також уточнити й датування пам'ятки, подане на першій сторінці. 1670 р. ми вважаємо роком створення або роком написання основної частини рукопису, проте до книги додавали проповіді приблизно до першої чверти, а може, до 20—30-х років XVIII ст. Тому рукопис варто датувати 1670 р. — початком XVIII ст.

У Решетилівському учительному Євангелії зібрано та послідовно подано проповіді до щотижневих недільних відправ, Великого посту, Великодня, Вознесіння, Святої Трійці, промови, які пояснюють життя святих та ін. Повчання з уривками Святого Письма пов'язані із церковним роком і найважливішими релігійними святами, а відповідно й службами, що розкривають сутність православ'я, наставляючи вірян на усвідомлення основних догм праведного життя.

Проповіді-тлумачення, зібрані в рукописі, мають чітку структуру, укладач Симеон Тимофійович Могила називав їх «науками». Припускаємо, що священник був ознайомлений із книгами І. Галятовського, який у трактаті «Наука, Альбо спосіб зложенъ казанъ» проповіді назвав науками (КлР, арк. 513, 520, 525), а цю книгу було надруковано майже на десять років раніше від укладання Решетилівського учительного Євангелія.

На початку кожної проповіді досліджуваного рукопису розміщено великий вступ на кілька рядків, написаний більшими літерами, де зазначено, у який день церковного календаря потрібно виголошувати проповідь, і названо, які саме глави і зачала (частини) Євангелія треба читати в цей день, наприклад:

НАУКА В НЕДЕЛЮ ЛТ

По сошествіи стго Дха: Єже єт, ѡ мытарѣ, и фарисей: Євліе, которое мѣтѣ быти читано, на слѣзѣвѣ бѣжкоѣ, дна сьогоднішнього: ѡ Луѣ: Глава: ѡ: Зачало: ꙗѡ (РЄ, арк. 4);

НАУКА НА ВОСКРЕСЕНІЕ ГѢДЯ БГЯ

и спаса нашего Іс Ха; З рожины Явтороѣ писма стго, Бѣжороцѣ Собраннаѣ (там само, арк. 46).

Після такого заголовка подано тлумачення Євангельського тексту, призначеного для прочитання у відповідний день. Це тлумачення поділене на дві частини: перша — переклад Євангельського тексту староукраїнською мовою, але стилізованою, дуже наближеною до церковнослов'янської; друга — пояснення відповідного уривка, власне проповідь, укладена староукраїнською мовою, досить наближеною до розмовної. Інколи Євангельського тексту немає, а після вступної частини відразу подано текст повчання.

У пам'ятці, окрім проповідей, призначених для виголошення на недільні відправи й свята, записано також і життя святих із проповідями-тлумаченнями (наприклад, житіє стго Іоана Милостиваго патріархі Алезандриѣскаго, Іоасафа Царевича индиѣскаго, Маріи Єгипѣскоѣ, Маріи Магдєлини, стѣ Варвари, Свтѣ Алезѣѣ Чѣвѣ Бѣжѣ, ст мѣника Євстафіѣ Плакиди й інших), додано повчання, призначені для виголошення «На пренєсєний мощєѣ ст Николаѣ», на «Собор Архагѣѣ Михаѣѣ», «Наука о десѣти заповѣѣ бѣжѣ», «Наука о молиѣвѣ частокроѣноѣ», «Наука о сакраментѣ покаєніѣ», «Наука о мислахѣ блюѣнѣрскиѣ», «Наука хориѣм людеѣм», «Врачєство дѣховное», «Чиѣ блѣсловєніѣ соли», «Чиѣ блѣвенніѣ новоѣ пещи ко печєню хлѣба», «Сказаніє ѡ мирскоѣ сѣгѣѣ», «Казаніє наѣ умѣршиѣм» та ін.

Проведений аналіз рукопису засвідчує, що Решетилівське учительне Євангеліє, безперечно, є унікальною пам'яткою української мови й безцінним матеріалом для подальших наукових досліджень фонетико-фонологічної, графічної, лексичної та граматичної систем староукраїнської мови. У мовному оформленні цієї пам'ятки зафіксовано етапи розвитку й особливості формування та унормування власне української релігійної термінології, а також проповідницького жанру в конфесійному стилі на шляху до становлення української мовної ідентичності.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

КлР — Галятовський Іоаникій. (1665). *Ключъ разѣмѣніѣ*. Львів: Друкарня М. Сльозки.

РЄ — *Решетилівське учительне Євангеліє 1670 року, або Наука християнскаѣ зѣ Євѣліѣ въкоротѣѣ зложонѣѣ*. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Ф. 312 (Соф.), од. зб. 180 П.

УЄ-1662 — *Євангеліє Учительне*. (1662). Biblioteka Narodowa w Warszawie, 12224 III.

УЄ-1664 — Галятовський Іоаникій. (1664). *Євангеліє Учительне*. Національний музей Львова, 12224 Ркк 265.

ЛІТЕРАТУРА

- Дидик-Меуш Г.М. (2008). Закарпатські говіркові риси в мовній тканині неканонічного євангельського тексту XVI ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 12, 131—133.
- Ніка О.І. (2012). Барокова проповідь XVII ст. і розвиток староукраїнської літературної мови. *Studia Linguistica*, 6, 165—170.
- Огієнко І. (ред.). (1921). *Мова українська була вже мовою Церкви. Нариси з історії культурного життя Церкви Української*. Тарнів: Благодійне видавництво «Українська автокефальна церква».
- Чепіга І.П. (1995). Учительні Євангелія як жанр ораторсько-проповідницького письменства. *Мовознавство*, 6, 39—46.
- Чуба Г.В. (2011). *Українські рукописні учительні Євангелія. Дослідження, каталог, описи*. Київ — Львів: Свічадо.
- Levko O. (2022). Axiological Opposition of Humility and Pride in the 17th-century Ukrainian Didactic Gospels. *Logos (Lithuania): A Journal of Religion, Philosophy, Comparative Cultural Studies and Art*, 111, 45—55.

Статтю отримано 06.02.2025

REFERENCES

- Chepiga, I.P. (1995). Didactic Gospels as the rhetoric and homiletic genre. *Movoznavstvo*, 6, 39—46 (in Ukrainian).
- Chuba, H.V. (2011). *Ukrainian written Didactic Gospels. Research, catalog, descriptions*. Kyiv — Lviv: Svichado (in Ukrainian).
- Dydyk-Meush, H.M. (2008). Carpathian dialect features in the language of uncanonical Bible text of 16th c. *Modern problems of linguistics and literary studies*, 12, 131—133 (in Ukrainian).
- Levko, O. (2022). Axiological Opposition of Humility and Pride in the 17th-century Ukrainian Didactic Gospels. *Logos (Lithuania): A Journal of Religion, Philosophy, Comparative Cultural Studies and Art*, 111, 45—55.
- Nika, O.I. (2012). Baroque sermon of 17th c. and the development of the Old Ukrainian standard language. *Studia Linguistica*, 6, 165—170 (in Ukrainian).
- Ohienko, I. (Eds.). (1921). *The Ukrainian language was already the language of the Church*. Tarniv: Blahodiine vydavnytstvo “Ukrainska avtokefalna tserkva” (in Ukrainian).

Received 06.02.2025

Tetiana Syvokozova, Candidate of Philological Sciences, Junior Researcher in the Department of History of Ukrainian Language and Onomastics Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine 4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine E-mail: tsyvokozova@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6583-9590>

LITTLE-KNOWN UKRAINIAN MONUMENT “RESHETYLIVKA’S DIDACTIC GOSPEL”

The written records of the Ukrainian language are a valuable source for studying the development of the language system of the Middle Ukrainian period. Didactic Gospel of Reshetylivka is analyzed in this article. It is a unique written record that reflects the development of the religious style and the whole language system on the territory of spreading the Middle-Dnieper dialect in the 17th century, which formed the basis of the Ukrainian literary language.

This written book is one of the didactic Gospels, which temporal and areal attribution can be determined quite accurately. It is noticed that this book of sermons is written in simple

language, because the author tried to explain the Gospel texts and Orthodoxy dogmas even to the simplest man. The didactic Gospel is destined for using during the church year.

The author of the article reconstructs the full name of the manuscript, specifies the genre of the book and the time when it was written. The main peculiarities of the development of the sermon genre, the reasons that influenced to their structural and stylistic modification and creating the new model of sermon during the 16th—17th centuries are determined. The area of distribution of the didactic Gospels in this period is also represented. Structural features and subject-matters of the sermons in the manuscript of Reshetylivka, which the author calls sciences, are described. It is established that the book presents two graphic systems — semi-uncial and cursive. The translations of the Gospel chapters were written in Old Ukrainian language by semi-uncial graphical system. But the main part of the book is represented by homilies written in Old Ukrainian language by cursive graphical system. The written didactic Gospel of Reshetylivka is undoubtedly a unique monument of the Ukrainian language and an important source of researching the development of the language system.

Keywords: *Old Ukrainian language, written record of the Ukrainian language, manuscript, didactic Gospel, sermon, cursive, semi-uncial.*